

Наукова діяльність

РОСЛИННИЦТВО

© Н.М. Котько, О.Ф. Стасів, А.Я. Гадзало, М.В. Савка, 2021
УДК 330.564.2: 316.334.55: 332.122

DOI: 10.32636/agroscience.2022-(1)-1-1

**ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ НА
ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТРУДОВИХ
І ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ**

Наталія КОТЬКО, кандидат економічних наук
Олег СТАСІВ, доктор сільськогосподарських наук
Андрій ГАДЗАЛО, доктор економічних наук
Микола САВКА

Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН
вул. Грушевського, 5, с. Оброшине, Львівський р.-н, Львівська обл., 81115, Україна
economics@isgkr.com.ua

У статті здійснено аналіз впливу інституційних та регіональних господарсько-економічних умов на формування індивідуально-трудова та підприємницьких доходів сільського населення. Узагальнено інституційні чинники, які визначають наявний дисбаланс на сільському ринку праці та обумовлюють роль досліджуваних видів доходів у структурі бюджетів домогосподарств. Самозайнятість сільського населення, як джерело отримання ним індивідуально-трудова доходів, трактується з позицій способів адаптації до умов соціально-економічного середовища. Наголошено на ризиках вказаної форми зайнятості, які обмежують можливості повноцінного використання особистісного трудового і підприємницького потенціалу, та ефективного нарощування продуктивності й вартості використовуваних ресурсів. Проведено диференціацію категорій сільського населення за критерієм особливостей та джерел формування доходів. З'ясовано залежність стратегій і тактик економічної поведінки жителів села від специфіки регіональних і місцевих виробничо-ресурсних, ландшафтних, природно-кліматичних умов розвитку. Констатовано, що рівень і структура індивідуально-трудова і підприємницьких доходів є впливовим чинником соціальної, трудової і професійної мобільності.

Ключові слова: інституційне середовище, регіональні особливості, економічна поведінка, бюджети домогосподарств, самозайнятість, типи сільських територій

Вступ

Доходи населення загалом і сільського зокрема формуються в результаті взаємодії умов і факторів внутрішньої та зовнішньої детермінованості. Динаміка сучасних процесів глобалізації, зростання конкуренції між країнами обумовлює посилення диспропорцій і суперечностей у регіональному розвитку. Наявність об'єктивних відмінностей людських, природно-кліматичних і виробничо-господарських ресурсів територій сприяють наростанню тенденцій до подальшого посилення економічної і соціальної нерівності населення (С. Шульц та ін., 2016).

Процеси формування доходів населення, їх розмір і структура обумовлюються інституційним середовищем, яке визначає обмеження, можливості й стимули економічної поведінки суб'єктів відносин на ринку праці, та господарсько-економічними умовами для зайнятості. Стан сільського ринку праці, а отже можливість отримання індивідуально-трудова і підприємницьких доходів та диверсифікації їх каналів більш жорстко й безпосередньо, порівняно із міською місцевістю, залежить не тільки від рівня соціально-економічного розвитку конкретного регіону, але й локальних господарсько-економічних умов, що склалися на тій чи іншій сільській території та визначають наявний там спектр сфер прикладання

праці. Тому територіальні базові умови необхідно, передусім, розглядати в контексті залежності від економічних, інституційних, демографічних, природно-кліматичних, інфраструктурних особливостей територіального розвитку.

Оскільки, з позиції гравітаційної моделі просторового розподілу грошових доходів, доходи (їх відносна величина, якісна оцінка, чи динаміка) «притягують» населення на ті, чи інші території, цим самим слугуючи індикатором привабливості останніх для певних соціальних груп (І. Благун і Л. Дмитришин, 2012), означені особливості призводитимуть до поглиблення структурних диспропорцій територіального розвитку. Крім того, значні міжрегіональні відмінності доходів населення можуть стати істотним ризиком для успішності реформи децентралізації. Адже податок на доходи фізичних осіб у структурі загального фонду місцевих бюджетів, зокрема, за січень-листопад 2021 року становив 59,2% (Міністерство розвитку громад та територій України, січень 2022).

Матеріали та методи

Інформаційними джерелами аналітичної частини дослідження слугували офіційні показники Державної служби статистики України, оприлюднені дані моніторингу Міністерства розвитку громад та територій України, матеріали Центру Разумкова, а також проекту Європейського

Союзу і Міжнародної організації праці. З метою з'ясування ролі індивідуально-трудова і підприємницьких доходів у структурі бюджетів домогосподарств застосовано економіко-статистичні методи (порівняльного аналізу, середніх і відносних величин).

Для визначення інституційних чинників впливу на формування досліджуваних видів доходів сільського населення використано системний аналіз. За допомогою прийомів абстрактно-логічного методу та методу узагальнення здійснено диференціацію категорій сільського населення за критерієм особливостей і джерел формування їх доходів та з'ясовано вплив на ці процеси регіональних і локальних ресурсних факторів і умов.

Результати та обговорення

Визначальна мета переходу від засад розподільчої економіки до ринкової системи відносин полягала в забезпеченні, завдяки здійсненню трансформації, зростання доходів і рівня життя населення. Засобами її досягнення декларувалося усунення перепон зарегульованості державою господарських зв'язків, що, як очікувалося, призведе до вивільнення економічної ініціативності на основі конкуруючої взаємодії учасників ринку та формування саморегульованого ринкового середовища. Натомість, відбулася деформація ціноутворення, за якого безконтрольна лібералізація цін призвела до їх інтенсивного зростання на виробничі ресурси (М. Скрипниченко та ін., 2018). При цьому спостерігалася стагнація ціни робочої сили, що обумовило істотне знецінення

праці, як визначального чинника формування доходів.

Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості відіграють доволі істотну роль у формуванні сімейних бюджетів. Так, у 2020 році їх частка у структурі сукупних ресурсів домогосподарств становила 5% (Державна служба статистики України, 2021). Порівняно з 2010 р., з розрахунку на одне сільське домогосподарство, доходи від цього їх джерела зросли в 3,9 рази у грошовому вимірі та на 0,2 в.п. в структурі сукупних ресурсів (розраховано за даними Державної служби статистики України, 2021; 2011). У той же час, вказаний вид доходів, як основне доходне джерело домогосподарств, забезпечує 72,3 % загального обсягу їх сукупних ресурсів та 77,6 грошових доходів. Вклад у бюджети домогосподарств доходів від самостійної трудової діяльності, як основного джерела доходу домогосподарств, є нижчим: 49,4 % - у сукупні ресурси, 54,2% - у грошові доходи. Однак треба брати до уваги, що самозайнятість, у ролі основного доходного джерела, забезпечує також 12,5% доходів від продажу сільськогосподарської продукції та 5,0 % вартості спожитої продукції, отриманої від ведення особистого селянського господарства (тоді як у домогосподарствах з основним джерелом їх доходів - підприємницька діяльність - дані показники становлять 0,4 і 1,9 відсотків відповідно).

При цьому необхідно відзначити домінування орієнтації домогосподарств на отримання доходів від оплати праці (табл. 1).

Таблиця 1. Розподіл домогосподарств України залежно від основного джерела Доходу домогосподарства в 2010-2020 рр.,%

	2010	2015	2020	2020 до 2010, в.п.
Всі домогосподарства	100,0	100,0	100,0	X
Розподіл домогосподарств за основним джерелом доходу				
Оплата праці	47,3	47,9	56,2	8,9
доход від підприємницької діяльності	0,7	0,6	0,5	-0,2
доход від самостійної трудової діяльності	9,5	7,8	6,5	-3,0
трансферти, доходи від власності та інші доходи	42,5	43,7	36,8	-5,7

*Джерело: складено авторами за даними (Державна служба статистики України, 2011; 2015; 2021)

Як свідчать дані таблиці 1, більшою мірою зросла питома вага домогосподарств, основним джерелом отриманого доходу яких є оплата праці. При загалом позитивному явищі зменшення питомої ваги домогосподарств, залежних від соціальних трансфертів, зниження показника доходів від підприємницької діяльності можна розцінювати, зокрема, і як індикатор якості інституційного середовища.

Поведінкові складові (споживча, демографічна, міграційна, трудова, освітня, інвестиційна,

інноваційна тощо) дедалі більшою мірою впливають на спрямованість та перебіг соціально-економічних процесів. Адже від того, яку модель поведінки обиратиме найпотужніша група суспільства, результат може залежати в більшій мірі від решти вагомих чинників (Л. Черненко, 2018). Під впливом трансформації інституційного середовища та господарсько-економічних умов зазнають змін домінуючі в минулому стереотипи стосовно економічної поведінки сільського населення, а також оцінка його конкурентних

переваг, порівняно із міським населенням. Так за традицією сільське населення було менш мобільним, характеризувалося гіршими стартовими умовами здобуття вищого освітнього й кваліфікаційного рівнів та нижчими можливостями для покращення умов зайнятості.

Зі згортанням трудомістких сільськогосподарських галузей (особливо тваринницьких, які «диктували» спосіб життя селян), звуженням, внаслідок холдингізації аграрної сфери, можливостей для продуктивної зайнятості зросла мобільність сільського населення, розширився спектр видів діяльності, які забезпечують збільшення розмірів і оптимізацію структури його доходів. Характерною ознакою сучасної ситуації в досліджуваній сфері є переорієнтація економічної поведінки сільських жителів із націленості на нарощування масштабів товарності особистих селянських господарств до збільшення доходів від внутрішньої і зовнішньої трудової міграції. Опосередкованим свідченням цього є зниження в структурі сукупних ресурсів сільських домогосподарств питомої ваги доходів від продажу сільськогосподарської продукції із 10,9% в 2010 р. до 6,6% - у 2020 р. та вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства із 12,9% до 9,6% відповідно (розраховано за даними Державної служби статистики України, 2011; 2021).

Таким чином, під впливом вказаних чинників зазнають змін, як домінуючі в минулому стереотипи особистісних економічних стратегій селян, так і оцінка їх конкурентних переваг - порівняно із міським населенням. Деформованість регіонального й, зокрема, сільського ринку праці, яка, серед іншого, проявляється в невідповідності між показниками професійно-кваліфікаційної структури попиту і пропозиції робочої сили призводить до того, що безробітні або самозайняті особи з робітничими спеціальностями мають більше, порівняно з претендентами з вищою освітою, можливостей для працевлаштування та кращі умови оплати праці. Важливим аспектом проблеми забезпечення зростання функціональності інституційних механізмів і важелів впливу на формування доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості є також той факт, що внаслідок сформованого аграрного укладу з домінуванням експортно-орієнтованих агрохолдингових структур, сільське населення (передусім молодь) за відсутності стартового капіталу, позбавлене початкових умов і можливостей, достатніх для успішної трудової і доходної самореалізації в своїх сільських населених пунктах.

Відповідно до методологічних засад, будь-який господарюючий суб'єкт повинен бути пристосований до умов середовища, в якому він функціонує. У процесі його розвитку рівень пристосування підвищується під впливом відбору найбільш ефективних практик, що допомагають досягати динамічної рівноваги із середовищем (А. Гриценко та ін., 2018). У вказаному контексті самозайнятість - як джерело отримання доходів -

можна розглядати з позицій способів адаптації до умов соціально-економічного середовища. Разом із тим, дана форма зайнятості спричиняє для її учасників ризику, пов'язані із закріпленням в сегменті ринку праці з низько кваліфікованою й порівняно мало оплачуваною робочою силою. Сільське населення, яке отримує доходи в неформальній сфері, позбавлене можливості повноцінного використання як власного (особистісного) трудового й підприємницького потенціалу, так і ефективного нарощування продуктивності й вартості використовуваних ресурсів.

Проблематичність використання активів в ролі застави (інколи ж навіть їх офіційної реєстрації) знижує потенційно можливий, за умови інституційної урегульованості, рівень досліджуваних видів доходів. Адже суб'єкти трудових відносин вимушені практикувати переважно короткотермінові контракти та обмежувати коло контрагентів для послаблення ризиків недотримання договірних зобов'язань. Разом із тим, в умовах наявних адміністративних і фінансово-економічних бар'єрів для започаткування малого бізнесу неформальна зайнятість забезпечує змогу їх оминати або ж мінімізувати транзакційні затрати. Крім того, в даному аспекті істотним є й те, що рівень отримуваних індивідуально-трудоових доходів обумовлюється набуттям (чи необхідністю зростання) професійно-кваліфікаційного рівня, нових компетенцій та навиків. Таким чином, можна констатувати, що рівень і структура індивідуально-трудоових доходів є впливовим чинником соціальної, трудової і професійної мобільності.

На формування індивідуально-трудоових та підприємницьких доходів сільського населення чинять вплив регіональні особливості та умови; крім того сільські поселення відрізняються характерним саме для них набором факторів (наявність суб'єктів господарської діяльності, диверсифікованість сільської економіки, розвинутість інфраструктури тощо), які визначатимуть стратегію і тактику економічної поведінки, спрямовану на отримання доходів. Аналіз її усталених практик вважаємо важливим інструментом для дослідження якості інституційного середовища та міри сприятливості регіональних і місцевих господарсько-економічних умов для формування вказаних видів доходів.

Можна виділити декілька форм економічної поведінки сільського населення, спрямованої на отримання (зростання) грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств: вторинна занятість, самозайнятість - індивідуальна трудова діяльність, ведення натурального чи різного масштабу товарності ОСГ, надання послуг населенню, заняття ремеслами, здійснення дрібної самодіяльної торгівлі, надання в оренду земельного паю, нерухомості, внутрішня і зовнішня трудова міграція. Диференціацію категорій сільського населення за критерієм особливостей та джерел формування доходів представлено у табл. 2.

Таблиця 2. Диференціація категорій сільського населення за критерієм особливостей та джерел формування доходів*

Категорії сільського населення	Їх статус по відношенню до ринку праці	Особливості й джерела формування доходів і сукупних ресурсів домогосподарств
Особи, зайняті виключно в ОСГ. Власний вибір. Раніше офіційно чи неформально працювали або ж ніколи не були працевлаштованими.	Статус самозайнятої фізичної особи	Здійснюють ведення переважно натурального або дрібнотоварного господарства. 70-80% сукупних ресурсів їх домогосподарств відображаються статтею «Вартість спожитої продукції, отриманої з ОСГ». Решту суми грошових доходів отримано від реалізації виробленої с.-г. продукції
Особи, які поєднують зайнятість в ОСГ з іншими видами діяльності.	Статус самозайнятої фізичної особи, рідше – безробітного	Поєднують ведення в основному дрібно- і середньо товарного ОСГ з іншими видами с.-г. діяльності (надання послуг односельцям в здійсненні механізованих робіт, забою худоби, первинної переробки с.-г продукції, посередницької діяльності з реалізації с.-г. продукції тощо); мають досвід роботи сезонних трудових мігрантів в інших регіонах держави. Диференціація джерел отримання доходів орієнтована на с.-г. види діяльності; співвідношення доходів від ОСГ та інших видів діяльності знаходиться в межах - 75:25; 55: 45.
В основному вимушений вибір унаслідок реструктуризації с.-г. підприємств чи оптимізації чисельного складу службовців	Статус самозайнятої фізичної особи	Поєднують ведення натурального або дрібнотоварного ОСГ з несільськогосподарськими видами неформальної діяльності: транспортні, побутові послуги, будівельні роботи; послуги з ремонту приміщень. Диференціація джерел отримання доходів орієнтована на заробітки від ведення переважно внутрішньої трудової міграції.
	Статус самозайнятої фізичної особи	Поєднують ведення в основному дрібнотоварного ОСГ з виїздом на сезонні с.-г роботи закордон, які забезпечують орієнтовно 75-90% грошових доходів домогосподарств.
	Статус самозайнятої фізичної особи	Поєднують ведення в основному натурального присадибного господарства з зовнішньою трудовою міграцією із зайнятістю несільськогосподарськими видами діяльності (робота на будівництві сфера громадського харчування, хатня робота тощо. Грошова складова сукупних ресурсів формується виключно за рахунок означеного джерела доходів.
Вимушено самозайняті сільські жителі	Хочуть працювати, мають статус безробітних	Займаються веденням переважно натурального господарства. Орієнтовані переважно на не аграрні види зайнятості та джерела отримання доходів.
	Ведуть пошук роботи, не зареєстровані на біржі праці	Напрями диверсифікації джерел доходів залежать від типу сільської території.
Сільські жителі, які поєднують основний і додатковий види зайнятості	Статус офіційно або неформально зайнятого населення	Поєднують зайнятість основним видом економічної діяльності з міграційними періодичними або сезонними заробітками.

*Джерело : узагальнено авторами на основі (Т. Пищуліна і Т. Юрочко, 2019; Проект ЄС-МОП, квітень 2018; У. Садова та ін., 2017; М. Малік і В. Мамчур, 2019; І. Гнибіденко і О.Нартюк О., 2015; Н. Патика і О.Нартюк, 2020).

Як свідчать табличні матеріали, формування індивідуально-трудова і підприємницьких доходів у складі сукупних ресурсів домогосподарств відбувається на основі реалізації сільським населенням різноманітних стратегій і тактик економічної поведінки. При цьому спектр її варіантів, утілюваних різними соціальними групами сільського населення залежить від особливостей розташування населеного пункту до центрів економічної активності, його ресурсно-виробничої

специфіки, особливостей місцевого ринку праці, розповсюдженості серед місцевого населення альтернативних і неформальних практик отримання доходів

- на сателітних (приміських) територіях основні форми економічної поведінки пов'язані з отриманням доходів від формальної чи неформальної зайнятості в сусідніх містах, переважно на будівництві, в сфері торгівлі, та громадського харчування;

- наближеність сільських територій до державного кордону України сприяє можливостям отримання місцевим населенням доходів від ведення прикордонної «човникової торгівлі» та активнішої, порівняно з іншими типами сільських територій, зовнішньої трудової міграції;

- розташування сільських територій у близькому радіусі до розвинутих транспортних магістралей спонукає місцевих мешканців на диверсифікацію доходів від сільськогосподарських видів діяльності з торгівельно-збутовою зайнятістю та надання транспортних послуг;

- стратегії економічної поведінки населення, що проживає на периферійних сільських територіях, які характеризуються віддаленістю від центрів господарської і ділової активності, переважно спрямовані на формування сукупних ресурсів домогосподарств від натурального ведення ОСГ, та їх грошової складової від виробництва крафтових сільськогосподарських продуктів (овечі сири, вина), реалізації виробів традиційних місцевих промислів, збору та заготівлі лікарських рослин, лісових ягід і грибів, а також трудової внутрішньої і зовнішньої міграції;

- економічна поведінка сільського населення, що проживає на сільських територіях, які належать до агропромислового типу з притаманними їм сприятливими для ведення сільськогосподарського виробництва умовами, переважно спрямована на зростання товарності ОСГ, розвиток переробної інфраструктури, надання посередницьких послуг з реалізації виробленої продукції;

- оскільки неаграрний тип сільських територій переважно характеризується наявністю й різноманітністю природно-рекреаційних ресурсів, домінуюча питома вага у структурі доходів місцевого населення формується за рахунок надання комплексу послуг оздоровчо-туристичною сферою.

Таким чином, виробничо-ресурсні, ландшафтні, природно-кліматичні умови розвитку значною мірою визначають економічну поведінку сільського населення, спрямовану на отримання індивідуально-трудова та підприємницьких доходів.

Висновки

Зважаючи на доволі істотну роль індивідуально-трудова і підприємницьких доходів для бюджетів сільських домогосподарств, необхідність забезпечення сприятливого для їх формування інституційного середовища, яке б урахувало регіональні ресурсні особливості, є ваговою науковою та господарськи значимою проблемою. Закони і закономірності функціонування ринку формують комплекс чинників впливу на інтереси населення, які визначають стратегію і тактику їх економічної поведінки та обумовлюють розмір отримуваних ним досліджуваних видів доходів. Нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва, зростання рівня його капіталізації та концентрації супроводжується суттєвим звуженням можливостей сільського населення в отриманні доходів на місцевому ринку праці. Зміна умов

ринкового середовища змушує учасників економічних відносин адаптуватись до виниклої ситуації. Пристосувальні реакції економічної поведінки різних категорій сільського населення визначаються низкою регіональних і локальних чинників: рівнем ресурсного забезпечення домогосподарства (розмір земельних ділянок, наявність технічних і транспортних засобів, володіння іншими активами тощо); демографічною структурою домогосподарства; професійно-кваліфікаційними характеристиками, рівнем і потенціалом мобільності членів домогосподарств. Для забезпечення ефекту синергії регулюючого впливу державних і ринкових важелів на формування індивідуально-трудова і підприємницьких доходів сільського населення необхідний диференційований підхід, який би враховував фактор відмінностей практикованих стратегій і тактик економічної поведінки в залежності від типології сільських територій.

Список використаної літератури

- Blagun I.S., Dmitryshyn L.I. (2012) Gravitational model of spatial distribution of monetary income. *Economic Cybernetics: International Scientific Journal* 4-6 (76-78), 11-16. (In Ukrainian). [Online] Available at: https://www.researchgate.net/publication/329871956_Gravitacijna_model_prostorovogo_rozpodilu_grosivih_dohodiv_naselenna [Accessed 7 December 2021].
- Cherenko L.M. (2018) Prospects of socio-economic research in the context of social impact assessment. The role of economic science in social development: To the 100th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine: materials of the round table. Kyiv, 57-60. (In Ukrainian). [Online] Available at: <http://ief.org.ua/docs/scc/9.pdf> [Accessed 7 December 2021].
- Dvornik I.V. (2017) Assessment of the impact of key factors on the formation of rural income. *Demography and the Social Economy*, 2 (30), 211-224. (In Ukrainian) DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.02.211> EU-ILO Project (2018) Undeclared work in Ukraine: nature, scale and ways to overcome it. Strengthen the labor administration to improve working conditions and overcome undeclared work. (In Ukrainian). [Online] Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/projectdocumentation/wcms_630069.pdf [Accessed 8 December 2021].
- Gritsenko A.A. and others (2018) Reproductive dynamics of economic systems: institutions and activities: a monograph. Kyiv, 524 p. (In Ukrainian). [Online] Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/297.pdf> [Accessed 9 December 2021].
- Hnybidenko IF, Nartyuk OV (2015) Factors in the transformation of employment in rural areas. Socio-labor relations of employment: current trends, challenges, ways of development. Kyiv: KNEU, 248-256. (In Ukrainian). [Online] Available at: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/20466/Kolot_15.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accessed 14 December 2021].
- Malik M.Y., Mamchur V.A. (2019) Self-employment and development of non-agricultural entrepreneurship in rural areas. *Ekonomika APK*, 4, 39-52. (In Ukrainian) DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904039>

- Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine (January 2022) Monitoring the reform of local self-government and territorial organization of government. (In Ukrainian). [Online] Available at: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf> [Accessed 27 January 2022].
- Sadova U.Ya. and others (2017) Economic activity of the population of Lviv region: formal and informal employment. Lviv, 48 p. improving working conditions and overcoming undeclared work. (In Ukrainian). [Online] Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20170801.pdf> [Accessed 21 December 2021].
- Schultz S.L. and others. (2016) Regional Structural Policy: Current Trends and New Challenges. Lviv, 328 p. (In Ukrainian). [Online] Available at: <http://ird.gov.ua/irdp/p20160103.pdf> [Accessed 23 December 2021].
- Skrypychenko M.I and others (2018) Factors and trends of economic growth in Ukraine. Kyiv, 386 p. (In Ukrainian). [Online] Available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/302.pdf> [Accessed 27 January 2022].
- State Statistics Service of Ukraine (2021). Expenditures and resources of Ukrainian households in 2020 (according to a sample survey of living conditions of Ukrainian households). Statistical collection. Kyiv, 449 p. (In Ukrainian).
- State Statistics Service of Ukraine (2011) Expenditures and resources of households in Ukraine in 2010 (according to a sample survey of living conditions of households in Ukraine). Statistical collection. Kyiv, 368 p. (In Ukrainian).
- State Statistics Service of Ukraine (2016) Expenditures and resources of households in Ukraine in 2015 (according to a sample survey of living conditions of households in Ukraine). Statistical collection. Kyiv, 380 p. (In Ukrainian).
- Patika NI, Nartyuk OV (2020). Status and ways to ensure employment of the rural population in Ukraine. *Ekonomika APK*, 9, 42-52. (In Ukrainian) DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>
- Razumkov Center (2019) Institutional environment of informal labor relations in Ukraine: scale, dynamics, consequences.- Razumkov Center. Kyiv: "Sapovit", 218 p. (In Ukrainian). [Online] Available at: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Zaynat.pdf [Accessed 2 February 2022].

**The impact of institutional and regional economic conditions
on the formation of individual labor and entrepreneurial income of the rural population**

Natalia KOTKO, candidate of economic sciences

Oleh STASIV, doctor of agricultural sciences

Andrii HADZALO, doctor of economic sciences

Mykola SAVKA

Institute of Agriculture of Carpathian Region of NAAS

The article analyzes the impact of institutional and regional economic conditions on the formation of individual labor and entrepreneurial incomes of the rural population. Institutional factors that determine the existing imbalance in the rural labor market and determine the role of the studied types of income in the structure of household budgets are summarized. Self-employment of the rural population, as a source of individual labor income, is interpreted from the standpoint of ways to adapt to socio-economic conditions. Emphasis is placed on the risks of this form of employment, which limit the opportunities for full use of personal labor and entrepreneurial potential and effective increase in productivity and cost of resources used. Differentiation of categories of rural population according to the criterion of features and sources of income formation is carried out. The dependence of strategies and tactics of economic behavior of villagers on the specifics of regional and local production and resource, landscape, natural and climatic conditions of development. It is stated that the level and structure of individual labor and entrepreneurial incomes are an influential factor in social, labor and professional mobility.

Key words: institutional environment, regional features, economic behavior, household budgets, self-employment, types of rural areas.

Отримано: 13.01.2022